

foto's Heleen Genders

Verdroging bestrijden rond de Langbroekerwetering

— Rob Klaarenbeek, DLG Regio-west

Hoogheemraadschap De Stichtse Rijnlanden heeft in de afgelopen periode een watergebiedsplan opgesteld voor het Langbroekerweteringgebied. Dit is een ecologisch waardevol gebied met diverse landgoederen, en een nauwe verweving van natuur, landbouw en (historische) bebouwing. In het gebied liggen bovendien twee TOP-gebieden verdrogingsbestrijding. Hoe heeft de verdrogingsbestrijding invulling gekregen in dit watergebiedsplan?

De Langbroekerwetering ligt in het zuidoosten van de provincie Utrecht, op de overgang van de Utrechtse Heuvelrug naar de Kromme Rijn (zie figuur 1). Eromheen ligt een bijzonder gebied met hoge landschappelijke, cultuurhistorische en ecologische waarden. De diverse functies in

het gebied, landgoederen, natuur, landbouw en bebouwing, zijn nauw met elkaar verweven. Ecologisch gezien is het waardevol vanwege de verschillende gradiënten: van hoog naar laag, van droog naar nat, van zand naar klei en van voedselarm naar voedselrijk. Op diverse plaatsen komt schoon kwelwater vanuit de Utrechtse Heuvelrug aan de oppervlakte.

Het Langbroekerweteringgebied heeft een belangrijke opgave ten aanzien van verdrogingsbestrijding. Er ligt bijna 900 hectare bestaande natuur waaraan grondwaterafhankelijke natuurdoeltypen zijn toegekend. Ook moet er nog bijna 200 hectare nieuwe (natte) natuur worden gerealiseerd. Het verdrogingsbeleid van de provincie Utrecht gaat ervan uit dat alle natuurgebieden met grondwaterafhankelijke natuur als verdroogd worden aangemerkt totdat het tegendeel 'bewezen' is. Een natuurgebied is verdroogd als de hydrologische omstandigheden niet voldoen aan de eisen die van toepassing zijn op de toegekende natuurdoeltypen.

Sterkenburg

De bestaande natuur bestaat uit boscomplexen, hakhout, (natte) graslanden en grienden. De boscomplexen behoren veelal tot de landgoederen en vertegenwoordigen naast een natuurwetenschappelijke waarde vaak ook een cultuurhistorische en landschappelijke waarde. Kenmerkend zijn de diverse essen-hakhoutcomplexen, die ontstaan zijn door een specifieke vorm van bosbeheer. De gebieden Kolland en Overlangbroek zijn op basis van deze essen-hakhoutcomplexen en de hierin voorkomende bijzondere mossoorten, aangemeld als Natura-2000 gebied. De provincie Utrecht heeft deze gebieden ook aangewezen als 'TOP-gebied verdrogingsbestrijding' (zie kaders).

Watergebiedsplan

Mede vanwege de verdrogingsopgave besloot het waterschap in 2002 om een watergebiedsplan op te stellen voor dit gebied, als onderdeel van het gebiedsgericht project

Figuur 1 Ligging Langbroekerweteringgebied

Legenda

- Ecologische verbindingzones (EvZ)
- Natura 2000- en TOP-gebieden
- Bestaande natuur
- Provinciale ecologische hoofdstructuur (PEHS)
- Waterloop

Langbroekerwetering van de provincie Utrecht. In een watergebiedsplan onderzoekt het waterschap de mogelijkheden om de waterhuishouding zo goed mogelijk af te stemmen op de diverse functies van een gebied. Het moet niet te nat zijn en niet te droog, en het water moet een bepaalde kwaliteit hebben. Iedere functie stelt hierbij haar eigen specifieke eisen. Zo nodig dient een afweging van belangen plaats te vinden. Hiermee vormt verdrogingsbestrijding een integraal onderdeel van het watergebiedsplan. Een watergebiedsplan resulteert in een inrichtingsplan voor het watersysteem en een peilbesluit.

De planvorming voor het watergebiedsplan is gebaseerd op de Waterlood/GGOR-systematiek (zie kader). In hoofdlijnen hebben we hierbij de volgende stappen gezet:

1. om te beginnen beschreven we de actuele waterhuishoudkundige situatie;
2. ook bepaalden we de optimale waterhuishoudkundige situatie per functie;
3. vervolgens brachten we de verschillen tussen actuele en optimale situatie in beeld;
4. daaruit destilleerden we maatregelen om de optimale situatie zoveel mogelijk te benaderen;
5. in de tussentijd wogen we de belangen van de verschillende functies af;

6. en tenslotte bepaalden we de gewenste waterhuishoudkundige situatie voor een (deel)gebied.

In de uitwerking van deze stappen maakten we onder andere gebruik van hydrologische modellen, maar ook van kennis uit de praktijk van bewoners, terreineigenaren en veldmedewerkers.

Hoe verdroogd?

Om de mate van verdroging van natuur te bepalen, is de actuele hydrologische situatie getoetst aan de optimale hydrologische situatie (stap 3), uitgaande van de provinciale natuurdoeltypen en de bijbehorende hydrologische randvoorwaarden. De resultaten van deze toetsing zijn weergegeven in figuur 2. In een groot deel van het gebied blijkt het te droog te zijn voor de toegekende natuurdoeltypen. Dit betreft met name de natuurdoeltypen nat schraalgrasland en hakhout en griend. Voor de drogere natuurdoeltypen voldoet de huidige waterhuishoudkundige situatie in het algemeen wel.

Vergelijkbaar met de toetsing van de huidige hydrologische situatie voor natuur, is ook de huidige situatie voor landbouw en bebouwing getoetst. Voor de landbouw komt een gedifferentieerd beeld naar voren. Op de flanken van

UTRECHTSE HEUVELRUG

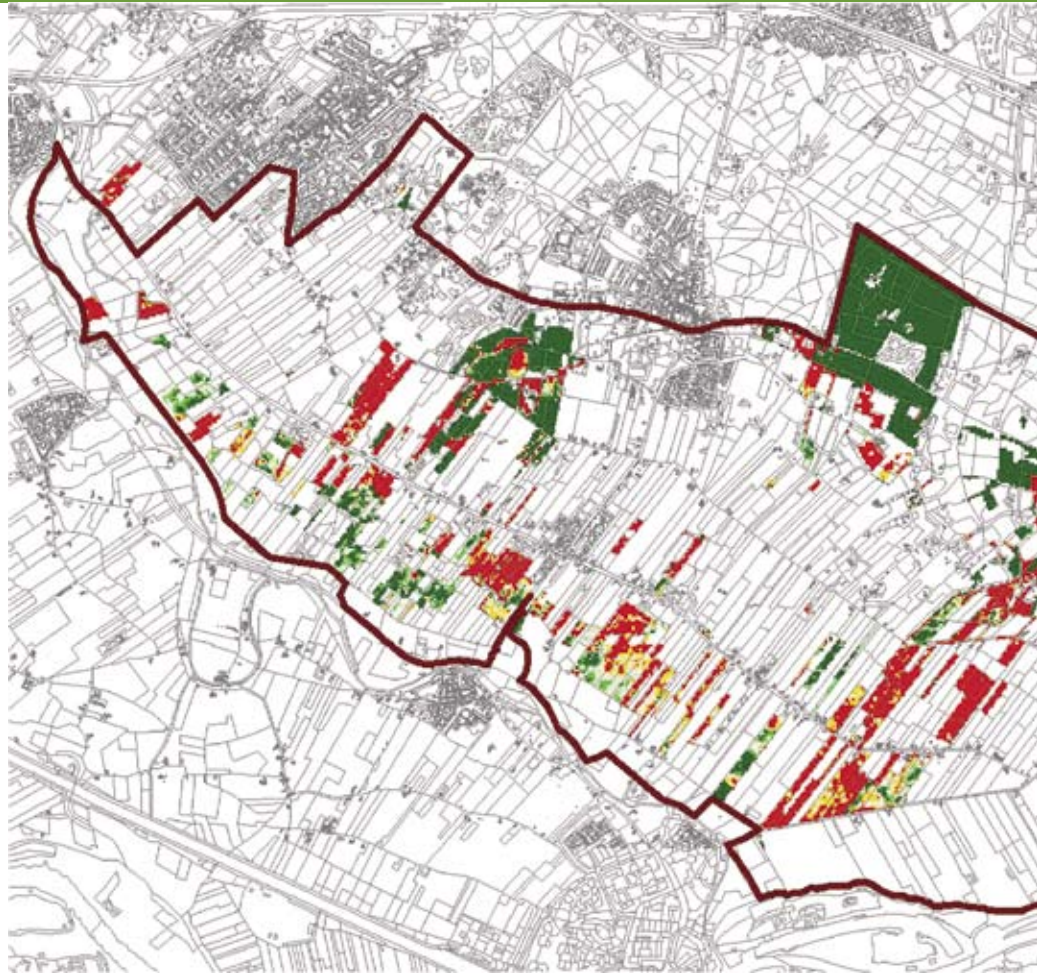
Taskforce verdrogingsbestrijding: TOP-lijst

In 2005 werd op verzoek van de Minister van LNV en de Staatssecretarissen van VROM en VenW de Taskforce Verdroging ingesteld. De Taskforce kreeg de opdracht om een nieuwe impuls te geven aan de bestrijding van verdroging van natuur in Nederland. In augustus 2006 heeft de Taskforce haar eindadvies uitgebracht. De hoofdlijnen van dit advies zijn:

- Ga werken met een TOP-lijst van verdroogde gebieden. Door aandacht en energie te richten op een beperkt aantal verdroogde gebieden, komt er beweging in die gebieden en kan de verdroging werkelijk worden opgelost.
- Zet een sterke regie op deze gebieden. Provincies organiseren de uitvoering per TOP-gebied. Om gedragen oplossingen te vinden, is voor veel gebieden een integrale gebiedsgerichte aanpak nodig, waarbij meerwaarde voor meerdere functies en belangen wordt gezocht.
- Zet in op een actieve en programmatische aanpak en een doelgerichte inzet van instrumenten. Maatwerk is noodzakelijk, gericht op de belangen en mogelijkheden in de TOP-gebieden.
- Houd het niet alleen bij vrijwillig. Het nemen van de benodigde maatregelen kan niet langer afhankelijk worden gesteld van alleen vrijwillige medewerking. Als bij de maatregelen (bijvoorbeeld vernatting) schade optreedt, moet dit adequaat en billijk worden gecompenseerd.

Figuur 2 Natuurdoelrealisatie Langbroekerweteringgebied in huidige situatie

De berekende doelrealisatie is gebaseerd op de doelrealisatiemethodiek van het Waterlood-instrumentarium. Bij een doelrealisatie van 100% kan het betreffende natuurdoeltype zonder beperkingen worden gerealiseerd (=OGOR: Optimaal grond- en oppervlaktewaterregime). Bij een doelrealisatie van 0% zijn er geen ontwikkelingsmogelijkheden voor het betreffende natuurdoeltype. Bestaande natuur met een natuurdoeltype waar geen hydrologische randvoorwaarden voor gelden is niet getoetst.

GGOR/Waternood-systematiek

De GGOR/Waternood-systematiek vormt een gestructureerde aanpak om de gewenste waterhuishoudkundige inrichting voor een gebied te bepalen, afgestemd op de functies van dat gebied (GGOR: Gewenste Grond- en Oppervlaktewater Regime). Essentie van de GGOR/Waternood-systematiek is dat bij beslissingen over het waterbeheer, de belangen van alle functies in een gebied tegen elkaar worden afgewogen en dat hierbij het volledige watersysteem in beschouwing wordt genomen. Het GGOR-proces draagt er aan bij dat deze afwegingen op heldere en navolgbare wijze gemaakt worden, zodat de keuzes in het waterbeheer transparant zijn.

Belangrijke basis voor de GGOR/Waternood-systematiek vormt de rapportage 'Grondwater als leidraad voor het oppervlaktewater; een op het grondwater georiënteerde aanpak voor inrichting en beheer van oppervlaktewatersystemen', in 1998 uitgebracht door de projectgroep 'Waterlood', een samenwerkingsverband van de Dienst Landelijk Gebied en de Unie van Waterschappen. Sindsdien heeft de GGOR/Waternood-systematiek verdere doorwerking gekregen in het waterbeheer.

de Utrechtse Heuvelrug komt droogteschade voor, in andere delen is sprake van natschade, met name in de lager gelegen kom van de Langbroekerwetering. De bebouwing voldoet in het algemeen aan de gestelde ontwateringsnormen, desondanks wordt op een aantal locaties grondwateroverlast ervaren.

Oplossingen

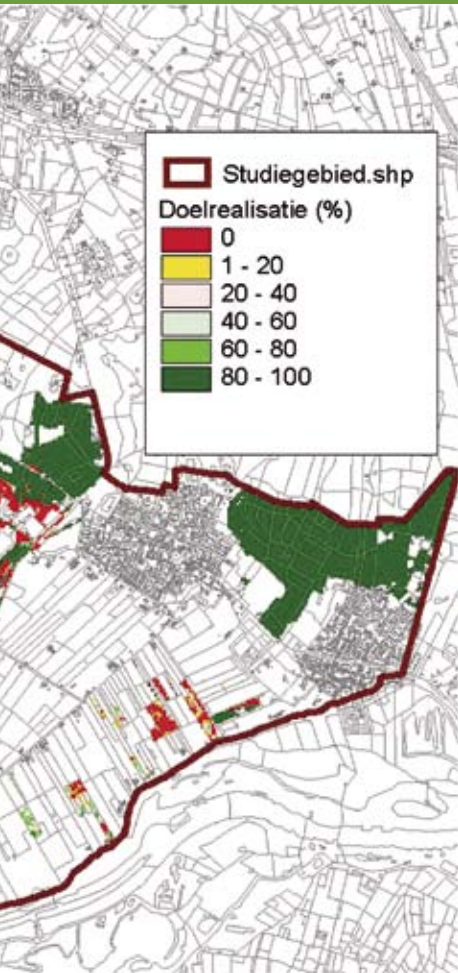
Belangrijk dilemma voor het waterbeheer in het Langbroekerweteringgebied is de nauwe functieverweving in het gebied. Voor een deel is sprake van tegenstrijdige belangen, waardoor het moeilijk is om voor alle functies een optimale waterhuishouding te ontwikkelen. Het waterschap moet zoeken naar een compromis in het waterbeheer, met voldoende ontwikkelingsmogelijkheden voor alle functies.

In het voortraject zijn diverse maatregelen onderzocht, om zo goed mogelijk te voldoen aan de hydrologische wensen van de diverse functies. Dit heeft geleid tot een voorlopige voorkeursvariant waarin het accent ligt op het

vasthouden van water voor verdrogingsbestrijding van natuur en het verminderen van droogteschade voor de landbouw.

De voorlopige voorkeursvariant leidde tot kritische reacties, waarbij de volgende dilemma's naar voren kwamen:

- De voorgestelde maatregelen leiden lokaal tot natschade voor de landbouw. Hoe moet hiermee worden omgegaan? Het waterschap heeft op dit moment nog geen regeling voor compensatie van natschade.
- Vanuit de landgoederen zijn kanttekeningen geplaatst bij de voorgestelde vernatting. De vernatting kan negatief zijn voor de monumentale bossen, lanen en bebouwing in het gebied. Dit is ongewenst, omdat deze elementen vaak ook een landschappelijke en cultuurhistorische waarde hebben.
- Met het (grootschalig) vasthouden van water vermindert de piekafvoer uit het gebied als geheel (wat positief is vanuit de filosofie van Waterbeheer 21e eeuw), maar nemen de risico's op wateroverlast in het gebied zelf toe (indien geen extra waterberging

wordt gerealiseerd). Aanpak van de verdrogingsopgave kan dus niet los worden gezien van de wateroverlast-opgave uit het Nationaal Bestuursakkoord Water.

Deze dilemma's waren aanleiding voor een bestuurlijk overleg tussen waterschap en provincie. Daarbij werd afgesproken om een onderscheid te maken in de aanpak van de twee TOP-gebieden en de rest van de verdroogde natuur. Voor de TOP-gebieden wil de provincie veel inzet plegen om hier tot een zo goed mogelijke oplossing te komen, zowel voor natuur als de andere belangen in de omgeving. In de rest van het gebied zullen maatregelen tegen verdroging van natuur alleen worden genomen in de natuurgebieden zelf en dan voor zover deze geen effecten buiten de natuurgebieden hebben, tenzij de aangrenzende eigenaren/pachters daartegen geen bezwaren hebben.

Ook werd afgesproken om voor de TOP-gebieden een apart traject te volgen, los van het watergebiedsplan. Voor het opstellen van

een plan voor deze gebieden worden betrokken partijen en burgers uitgenodigd om mee te denken. De provincie neemt hiervoor het initiatief, het waterschap blijft echter nauw betrokken.

Maatregelen

De afspraken uit het overleg tussen waterschap en provincie over verdrogingsbestrijding zijn uitgangspunt geweest voor de verdere uitwerking van het watergebiedsplan. In het definitieve watergebiedsplan zijn de volgende maatregelen opgenomen:

- verbeteren en robuuster maken van het watersysteem: vernieuwing en (gedeeltelijk) automatisering van kunstwerken, aanpassing dimensionering watergangen, aanpassing peilgebiedsgrenzen, vergroten waterberging,
- verdrogingsbestrijding natuur: maatregelen TOP-gebieden, op vrijwillige basis hydrologische isolatie en vernatting van natuurgebieden, water vasthouden in natuurgebieden, verbeteren mogelijkheden vasthouden van (gebiedseigen) water op flanken Utrechtse Heuvelrug, aanleg van natuurvriendelijke oevers.

Het waterschap is bereid om de waterhuishoudkundige maatregelen die nodig zijn voor de TOP-gebieden Kolland en Overlangbroek, in uitvoering te nemen. Indien blijkt dat er schade kan optreden bij omliggende functies, zullen provincie en waterschap nader overleggen hoe hiermee om te gaan. Vanuit het Investeringsbudget Landelijk Gebied zijn voor de TOP-gebieden gelden beschikbaar voor compensatie van eventuele natschade.

Ook voor de overige natuurgebieden binnen het Langbroekerweteringgebied zijn maatregelen mogelijk om verdroging tegen te gaan. Het gaat dan om maatregelen gericht op waterhuishoudkundige isolatie, vasthouden van gebiedseigen water, en/of peilopzet binnen de begrenzing van natuurgebieden. Uitgangspunt is dat deze maatregelen plaatsvinden op basis van vrijwilligheid en dat omliggende functies geen onevenredige schade mogen ondervinden. Uitvoering van deze maatregelen zal maatwerk zijn, in overleg tussen terreineigenaar en waterschap.

Langbroekerwetering

Voor één van de 'overige natuurgebieden' zijn in aansluiting op het watergebiedsplan al concrete inrichtingsmaatregelen uitgewerkt. Het gaat om een landgoed waar de bestaande natuur wordt uitgebreid met nieuwe natuur in het kader van particulier natuurbeheer. Het inrichtingsplan is opgesteld in nauwe samenwerking tussen landgoed, provincie en waterschap. Het waterschap beschouwt dit project als een pilot voor de rest van het gebied.

In het watergebiedsplan heeft het waterschap aangegeven dat het de mogelijkheden gaat onderzoeken om te komen tot een (vrijwillige) vergoedingsregeling voor natschade als gevolg van verdrogingsbestrijding. Een dergelijke regeling zal ook buiten de TOP-gebieden meer mogelijkheden geven voor een adequate verdrogingsbestrijding.

Met de verdrogingsbestrijding zoals die nu gaat plaatsvinden en de extra waterberging die gerealiseerd gaat worden (aanleg natuurvriendelijke oevers, plaatselijke herdimensionering) blijft het watersysteem voldoen aan de wateroverlastnormering. Dit is echter wel een blijvend aandachtspunt bij verdergaande verdrogingsbestrijding.

Kolland

Convenant verdrogingsbestrijding TOP-gebieden in de provincie Utrecht

In juni 2008 hebben de diverse partijen die betrokken zijn bij de verdrogingsbestrijding in de provincie Utrecht, een nieuwe convenant afgesloten over de aanpak van verdrogingsbestrijding, gebaseerd op het advies van de Taskforce Verdrogingsbestrijding. In het convenant is onder andere opgenomen dat partijen de hoogste prioriteit geven aan de aanpak van de TOP-gebieden, waarbij wordt uitgegaan van optimaal herstel. Ook is opgenomen dat de waterschappen in overleg met provincie en LTO-noord een schaderegeling gaan opstellen voor de vergoeding van vrijwillige vernatting.

De afspraken die waterschap en provincie eerder voor het Langbroekerweteringgebied hebben gemaakt, sluiten aan bij dit nieuwe convenant Verdrogingsbestrijding.

Peilbesluit

De hoofdlijn van het peilbesluit is dat de bestaande waterpeilen in het gebied niet structureel wijzigen. Het waterschap beschouwt de bestaande waterpeilen, gegeven de nauwe functieverweving en de aanvullende mogelijkheden voor verdrogingsbestrijding via maatwerk, als een goed compromis voor de verschillende functies. Het peilbesluit is wel zo opgesteld, dat er enige flexibiliteit is in het te voeren peilbeheer, afhankelijk van de weersomstandigheden.

Tot slot

Met de gemaakte keuzes heeft het waterschap een duidelijke stap gezet in de verdrogingsbestrijding voor het Langbroekerweteringgebied. Prioriteit zal liggen bij aanpak van de TOP-gebieden Kolland en Overlangbroek. Indien zich kansen voordoen buiten deze gebieden, kunnen deze echter ook worden opgepakt. Omdat veel natuurgebieden in eigendom zijn bij particuliere landgoederen, spelen zij een sleutelrol voor de verdere invulling van verdrogingsbestrijding buiten de TOP-gebieden. Tegelijkertijd investeert het waterschap ook in verbetering van de waterhuishouding voor de

landbouwfunctie. Hiermee wordt de economische basis voor zowel agrarische bedrijven als landgoederen ondersteund. De meerwaarde van integrale watergebiedsplannen is dat de belangen en maatregelen in samenhang worden gezien en dat op basis daarvan draagvlak wordt gezocht in de streek voor een afgewogen pakket van maatregelen.

Het watergebiedsplan inclusief het bijbehorende peilbesluit zijn in juni 2008 vastgesteld door het Algemeen Bestuur van het waterschap. De maatregelen uit het inrichtingsplan zullen de komende jaren worden uitgevoerd. ♦

Rob Klaarenbeek werkt bij Dienst Landelijk Gebied Regio-west, en is namens Hoogheemraadschap De Stichtse Rijnlanden projectleider watergebiedsplan Langbroekerwetering
r.j.klaarenbeek@minlnv.nl

Meer informatie over het watergebiedsplan Langbroekerwetering is terug te vinden op: www.destichtserijnlanden.nl.